Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 5 (11410З) | 1981 чылдың январь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА

ОДЕССА. Бүгү-эвилелдиң селекция-генетика институдунуң эртемденнери часкы тарылгага уткуштур тараа культураларының чаа сорттарын белеткээн. Оларның баштайгы бөлүктерин Казахстанның, Молдавияның, Украинаның ажыл-агыйларынче үдүрүп чоруткан. Оларның аразында мал чеминге болгаш техниктиг угланыышкынга ажыглаар көктараа, кызыл-тастың, кукурузаның болгаш чочак-тарааның бедик дүжүттүг сорттары бар. Эртемденнер часка чедир интизи-биле чазын чажар культураларның 17 мун центнер үрезиннерин ажыл-агыйларже чорудар.

(СЭТА-ның корр).

Чаа Шагаан-Арыг — шалыпчы тудуг

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң «кол угланыышкыннары» деп Төлевилелинде Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуун он бирги беш чылда доозар деп айыткан. Ынчангаш бистиң республикада суг адаанга баар эрги хоорай, суурларны чаа черже көжүрер ажыл кидин-түлүк чоруп турар. Улуг-Хемниң эң кыдыында турар Үрбүн суурнуң чүрттакчылары эрткен чылын бүрүнү-биле Чаа Чаа-Хөлче көшкен. А бо чылын Кара-Тал суурнуң чүрттакчыдары ынаар көжүп эгелээр.

Тываның хоочун хоорайларының бирээзи Шагаан-Арыг суг адаанга баарын солуунуң номчукчулары база эки билир. Ынчангаш ол хоорайны көжүрер чер — Чаа Шагаан-Арыгда ажыл-иш амгы үеде хайыышкынныг. Оны Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу кылдыр чарлааны-даа таварылга эвес.

Онгу беш чылдың сөөлгү чылында Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары багай эвес ажылдап, элээн каш будүрүлгелерни, казас-чараш, делгем, чырык чүрттарга бажыннарын болгаш оон-даа өске чүгүла объектилерни ажыглалга киргеп. Тудугжулар 1981 чылды улуг көдүрлүүшкүнүг эгелээн. Олынды болбазының-даа аргазы чок. Чүге дээрге ам удавас бир ай ажыг болгаш бистиң төрээн партиявыстың эң элгелиг XXVI съездизи болдунуң ажылын Кремльдиң Съездилер ордузунга эгелээр. Ынчангаш аңаа күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр дээш Чаа Шагаан-Арыгның ажыл-ишчилери чаа чылдың баштайгы хүнеринден эгелээш хей-аът киргеп, бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Бистиң солун бо чылын **«Чаа Шагаан-Арыг—шалыпчы тудуг»** деп рубриканы ажыдып, Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда ажылдап турарларның ажыл-ижинде чедиишкиннерин, четпестерин, шиитпирлезе чогуур айтырыгларны, чаа хоорайның культурлуг амыдыралында өскерлиишкиннерни доктазымал бижип, неделяда бир катап үнер булуунну ажыттывыс. Ынчангаш ол черде чүрттап турар ажыл-ишчилер, тудугжулар хоорайларының дугайында солуп материалдары, ажылга шаптыктап турар четпестерни илереткеч чүүлдерни бистиң редакцияже чорударынарны силерден дилеливис.

Ам бистиң солуунуң ол хоорайда чүрттап, ажылдап турар чамдык бижикчилериниң баштайгы материалдарын парладывыс.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнарның, бригадалар, звенолар коллективтериниң болгаш чер ажылдыгларның 1980 чылдагы социалистиг чарыжының түннелдерин үндүрген.

Хей-хөй бригадалар, звенолар коллективтери, совхозтарның механизаторлары болгаш ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг кириишпээн, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чамдык эки түннелдерни чедип алганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган доктаалынга демделээн. Республиканың совхозтарының хөй кезии сенаж салырының планнарын бүрүнү-биле болгаш ажыг күүседкилээн. Монгун-Тайга районунуң ажыл-агыйлары, «Барлык», «Хемчик», «Күш-ажылдың хостуу», «Алдан-Маадыр», «Кызыл тук» болгаш өске-даа элээн каш совхозтар сиген белеткээриниң даалгазын, «Саян», «Кызыл тараачын», «Шекпээр» болгаш өске-даа совхозтар силос салырының даалгазын күүседкен. «Кызыл тараачын» совхозтуң трактор-хову бригадазы (бригадири В. Пайвин) быжыглаан 3492 гектар шөлүүн гектар бүрүзүнден 15,3 центнер тарааны алган болгаш тараанын чыыл чыылдазының планын 111,4 хуу күүседкен.

Тока аттыг база «Тес-Хем» совхозтарының мал чеми белеткээр бригадалары (бригадирлери В. Рейзвых, В. Чоодуй бердинген даалгаларны чедиишкинниг күүседткен.

Витаминниг сиген далганы будүрер талазы-биле «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Барлык» совхозтарның операторларының звенолары (удуртукчулары М. Сафонов, А. Гольцов, Н. Хомушку) агрегат санынга онаалтыр эң бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш даалгаларын ол дараалашкаа-биле 217, 230 база 250 хуу күүседкилээн.

Быжыглаттынган шөлүүнүң гектар санындан 15 центнер кызыл-тас алыр планныг тургаш, 19 центнерни алган, «Алдан-Маадыр» совхозта суггаттыг чер ажылының звенозу (удуртукчузу А. Кызыл-оол), бир гектардан-на 25 центнер люцерна дүжүдүн алыр тургаш, 52,6 центнерни алган «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң звенозу (удуртукчузу С. Халаа-Сюрюн), хей чылдыг сигеннерни гектардан-на 35 центнерни алыр планын 46 центнер кылдыр күүседкен Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының звенозу (удуртукчузу Р. Хромцов), гектардан-на 263 болгаш 230 центнер ногаалар дүжүдүн өстүргеп, «Революцияның чалбыыжы» болгаш «Барлык» совхозтарның звенолары (удуртукчулары Е. Козофезова, В. Кертик-оол) көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниг багай эвес түннелдерни чедип алган.

«Кызыл тараачын» (звеночу Т. Лазареико), «Красное знамя» (звеночу Ш. Хуурак) совхозтарның кукурузачы звенолары быжыглаттынган шөлдериниң гектар бүрүзүнден 150 база 160 центнер ногаан массаны өстүрер тургаш, херек кырында 244 болгаш 225 центнерни өстүргеп.

Чер ажылының хөй-хөй мурнакчылары алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседкилээн.

Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер, тараачын инити чыылдазын, оны күрүнеге садарын көвүдедир. малга четкир чемни белеткээр талазы-биле планныг онаалдар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседтиимээн дээрниң доктаалда демделээн. Республикага тараа будүрериниң планы 56 хуу,а мал чемнери белеткээриниң даалгаларын чемгерилге единицазы-биле 62 хуу күүседтинген. Тараа будүрериниң планын күүседиринге уланган Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйлары улуг хожуулаашкынны болдурган. Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарның совхозтарында чижеглээн бир баш бодага онаалтыр чемгерилге единицазы-биле 2,1—4,4 центнер чемнер белеткеттинген.

Мал чемнериниң чынары дыка куду болуп артпышаан. Республикада сенажтың чүгле 17,5 хуузу, витаминниг сиген далганының 38 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы болган.

Чер ажылында болгаш мал чемнери белеткээринде көргүзүглерин куду болуп артын турарының чылдагаанындары хөй нуруузунда районнарның партия, совет болгаш көдээ ажылагый органнары, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чер ажылының культуразын экижидиринің болгаш хөрзүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидиринің айтырыгларын кошкак шиитпирлеп, механизаторларның, чер ажылының ажылдакчыларының ортузунга чүткүлдүг, организакчы ажылды чорутпайн турарында. ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты четпес удуртуп турарында болуп турарын доктаалда айыткан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза.

Мал чемнери белеткээрине районнарның социалистиг чарыжына 1980 чылдың түннели-биле мурнуу зонадан **Монгун-Тайга районну** тинлекчи кылдыр санаар болгаш ук районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Кызыл тугун база дипломун 500 рубльдиң акша шаңналы-биле кады тыпсыр.

Тараа будүрерин болгаш мал чемнери белеткээрин көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерии күүсетпээнин барымдаалаш, теп болгаш барының зоналарның районнарынга шаңналдыг черлерни тывыспаан.

1980 чылда бригадалар болгаш звенолар аразында социалистиг чарышка дараазында черлерни тинлекчи деп санаарын болгаш кайызынга-даа дипломну база 300 рубльдин акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн:

— «Кызыл тараачын» совхозтуң трактор-хову бригадазынга;

— Тока аттыг болгаш «Тес-Хем» совхозтарның мал чеми белеткээр бригалаларынга.

Дипломну болгаш кайызынга-даа 200 рубльдин акша шаңналын дараазында коллективтерге тыпсырын шиитпирлээн:

— «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның АВМ операторларының звеноларынга:

— «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының суггаттыг чер ажылының звеноларынга:

— «Революцияның чалбыыжы», «Барлык» совхозтарның звеноларынга;

«Кызыл тараачын», «Красное знамя» совхозтарның кукурузачы звеноларынга.

Ол ышкаш чер ажылының 27 мурнакчыларын социалистиг чарыштың тиилекчилерин кылдыр саналш, УАЧД-же, дыштанылга бажыннарынче болгаш курорттарже путевкалар-биле шаңнаарын шиитпирлээн.

Ажылга эң бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш районнарның, совхозтарның, бригадалар, звенолар коллективтериниң, көдээнің бүгү ажылишчилериниң социалистиг чарыжын удуртуруп экижидири, 1981 чылдың часкы хову ажылдарынга үрезиннерни база техниканы өй-шаанда болгаш шынарлыг белеткээр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры, тараа, мал чеми, ногаа культураларын база картофель тарып өстүрер бригадаларны болгаш звеноларны техниика база кадрлар-биле четчеглээрин, бригадалар, звенолар кежигүннериниң өөредилгезин организастаары, черниң гектар бүрүзүн, органиктиг болгаш минералдыг чемниң дилгелерни чөптүг ажылаарын хандырарын СЭКП районнарына, райкүүскомнарга, профэвилел райкомнарына, ВЛКСМ райкомнарына, парткомнарга, ажылчын комитеттерге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге доктаалда хүлээндирген.

Ажылга эң бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш районнарның, совхозтарның, бригадалар, звенолар коллективтериниң, көдээнің бүгү ажылишчилериниң социалистиг чарыжын удуртуруп экижидири, 1981 чылдың часкы хову ажылдарынга үрезиннерни база техниканы өй-шаанда болгаш шынарлыг белеткээр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры, тараа, мал чеми, ногаа культураларын база картофель тарып өстүрер бригадаларны болгаш звеноларны техниика база кадрлар-биле четчеглээрин, бригадалар, звенолар кежигүннериниң өөредилгезин организастаары, черниң гектар бүрүзүн, органиктиг болгаш минералдыг чемниң дилгелерни чөптүг ажылаарын хандырарын СЭКП районнарына, райкүүскомнарга, профэвилел райкомнарына, ВЛКСМ райкомнарына, парткомнарга, ажылчын комитеттерге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге доктаалда хүлээндирген.

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ ТУДУГЖУЛАР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур чоруп ора, Чаа Шагаан-Арыгда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинге удуртаан тудугжу бригаданың коллективи онгу беш чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин 1980 чылдың ноябрьның эгезинделе бүрүн күүсетке болгаш ам үени барык чартык чыл мурнай берген. Чүгле № 18 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада эвес, а бүгү «Шагонартэжстрой» трестиң организацияларының дээрези болур бо найыралдыг коллектив ам он бирги беш чылдың баштайгы чылының июнь айының үлүүнде ажылдап турар.

Эрткен беш чылда комсомолчу шалыпчы тудугда немешкен чүрттакчыларга бажыңнарының кол нуруузуун үк коллектив ажыглалга киргеп. Чүгле эрткен 1980 чылдың сөөлгү айларында Александр Федоровичиниң удуртаан бригадазы 24 болгаш 12 аал ишти чүрттаар ийи каът ийи бажынны ажыглалга киргеп. Чаа бажыңнарның квартираларын алганнарның аразында № 20 КМК-ның дашчызы А. Хертек, Ада-чүрттүң Улуг даймының кирижиктизи А. Тарасов, район эмнелгезиниң кезер эмчизи Н. Алышов болгаш өскелер-даа бар.

Чаа чыл шагаазының бүдүүзүнде коллектив база бир 24 аал ишти чүрттаар бажыңны тудуун дооскан. Монтаж болгаш шеверлел ажылдарының соонда Чаа Шагаан-Арыг хоорайның чүрттакчылары изиг, соок сугларлыг, ванналарлыг бажыңга чүрттаар аргалыг болур.

А. Ф. Ягодинниң бригадазы оон-даа хөй чүрттакчыга бажыңнарын ажыглалга кириптер аргалыг. Ынчалза-даа район одалгазының канализациязы болгаш арыглал тудулгарының ам-даа чедир кылдыммааны чүрттакчыга шөлүн ажыглалга дарый кирерин дыка саададып келген.

Ынчангаш бо чылын комплекстиг бригаданың кежигүннери район одалгазының болгаш арыглал тудулгарының чедир кылдынмар ужурлуг ажылдарынга бүгү күжүн мөөннээр. Оон-биле чергелештир Чаа Шагаан-Арыгның садыг төвүнүң дужунда турар ийи каът чүрттакчыга бажыңның, панельдерден туттунар бажыңнарның тудугларын уламчылаар.

Бригадада бодунуң ажылыгга бердинген, бедик мергежилдиг тудугжулар эвээш эвес. Оларга звено удуртукчузу Күжүгет Орус-оол, аныяк коммунист Валерий Чүлдүм, хоочун тудугжулар Бадыма Шыырап, Николай Шыырап, Николай Ефремовский, Борис Волков, Иван Бургундосов, Анатолий Казерацкий, Маадыр-оол Салчак, Суворов Норбу болгаш өскелер-даа хамаржыр. Бригаданың кол өзээ болур бо кижилерге коллектив чоргаарлаңар.

К. ОЮН,
«Шыныың» штаттан дашкаар корр.

ЧҮСТЕН—ЧҮСТУ

Оң чеди хойжу төрүүр чүс хойга онаалтыр чүс хураганы алырын аазаан. Сакманчылар Алимаа Доспан, Суван Хураган, Татьяна Долгар 120-130 хураганны менди доруктурарын хүлээнген. Саанчылар Оюмаа Баткар, Клара Оюн, чолаачылар Даржай Маадыр-оол, Ниман Лодай-оол, трактористер Чыргал Кызыл-оол, Василий Самдар-оол болгаш өскелер-даа съездиге алдар болдурган, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Амгы үеде ажыл-ишчилер сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турарлар.

СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин партия, профэвилел, комсомол хуралдарында, күш-ажылчы коллективтерде, чоннуң чүрттап турар черинде ажы-биле чүгаалажырын амдаа уламчылап турар.

В. ДАНДАР.
Тес-Хем район.

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң сарлык кадарчызы Дадар-оол Маадырович Хертек эгелээн он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 сарлыктан 100 бызааны онча-менди дорукгуруп алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Амгы үеде оон кадарган 160 сарлыы шупту хүр кыштап турар.

ЧУРУКТА: Дадар-оол Хертек.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЧАА ЧЫЛГА БЕЛЕК

Чаа Шагаан-Арыгның овур-хевири хүн келген тудум улам чаартынып, чаа-чаа тудуглар немежин турар. Үдеп эрткенивис чылдың сөөлгү хүннеринде тудугжулар хоорайның чүрттакчыларынга чаа чылдың эки белээн сөңнээн. Олар чүнар-бажын, хеп чүүр черлер комбинадын ажыглалга киргеп.

Аңаа Л. Стародубова биле Н. Егорова оларның удуртканы комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадалары эрес-кежээ ажылдааш, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болганнар. Ол бригадаларның шеверлекчилериден Тамара Бавуу, Ядвига Тонкеевич болгаш Тамара Шивит олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Бо шалыпчы бригадаларның шеверлекчилери чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, 12 өг-бүле чүрттаар бажыңның шеверлээр ажылдарынче кирген.

А. ОНДАР,
Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң штабының начальныгы.

РСФСР-де чүрттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон хөй уругларны бөжаан болгаш кижизиткен иелерни Маадыр ие» орден-биле шаңнавышаан, «Маадыр-ие» атты тыпсыры болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Клара Түлүшовна **Биче-Уруг** — Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң ажылчыны.

Хандыш Чульдумовна **Донгак**—Чөөн-Хемчик район, өг-бүле ээзи.

Александра Ховалыговна **Дувак**— Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажылчыны.

Монгуш Самбаевна **Куусаал** — Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң ажылчыны.

Бараан Дыважаповна **Монгуш**—Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозунуң ажылчыны.

Халбый Ылчиновна **Ондар**—Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажылчыны.

Монгуш Чамыяновна **Ооржак**—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыны.

Нина Аракчаевна **Ооржак**—Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажылчыны.

Ортунмаа Комбу-Сүрүновна **Саая**—Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң ажылчыны.

Анчымаа Ховалыговна **Сарыглар**—Улуг-Хем район, өг-бүле ээзи.

Галентина Чоодуевна **Седип**—Улуг-Хем район, ажылчын.

Дол Сандынмайевна **Соскур-оол**—Чөөн-Хемчик район, ажылчын.

Татьяна Донгаковна **Удувас-оол**—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыны.

Долчап Авыр-ооловна **Хөртек**—Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1980 чылдың декабрь 29.

Национально-краеведческий отдел

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Онгу беш чылда капитал тудуг шапкыны-биле хөгжүп сайзыраан, оон ажыктыг чоруу база ажылдың шынары бедээн болгаш совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай хөгжүдеринче угландыр СЭКП-ның XXV съездизиниң тодаргайлааны угланыышкынга дүүштүр хөгжүп келген.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Чөөн-Хемчик районда № 463 КМК-зының начальниги Николай Иванович Носов-биле бистиң корреспондентивис М. Ондар ужуражкан, онгу беш чылда коллективтиң кылган ажылының дугайын база он бирги беш чылды канчаар эгелээнин чугаалап бээрин дилээн.

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилел-биле бистиң КМК-ның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары таныжкаш, ында айыттынган сорулгаларны изиг-биле деткээннер. Капитал салыышкыннарын ажыглалга кирер эң чугула объектилерге, хамыктың мурнунда ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты кылырынга болгаш эде дериинге мөөңнээрин база тудугну дүрген камналгалыг болгаш бедик техниктиг деңнелге кылырын айыткан. Бо дээрге кодээ черлерге тудуг ажылдарын улам калбарткаш, оон эки шынарлыг кылгаш, чогуур хуусаазында ажыглалга кирерин айтып турар сорулгаларның бирээзи-дир. Бистиң коллектив онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш эвээш эвес күжениишкиннерин үндүрген.

Бо үениң иштинде Чадаана хоорайда 500 олуттуг Культура бажыңын, бирээзинге-ле 16 аал иштиг чурттаар дөрт бажыңны, «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда культура бажыңнарын, «Чыраа-Бажы» совхозта уруглар садын, инек кажаазын, «Сүт-Хөл» совхозта бызаа кажаазын дээш оон-даа өске тудуг объектилерин районнуң совхозтарында туткан. Ол тудугларны ажыглалга кирерини Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Сүүр-оол Ховалыг, Аянбуу Күулар, Дураң-оол Доңгак олар удурткан бот-орулга-чарылгалыг бригадалар боттарының үлүүн киирип, эрес ажылдааннар.

Бистиң коллективтиң тудугжу бригадалары ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткивишаан, аразында күш-ажылчы маргылдаалыг ажылдап турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруун хоочун бригадир Сүүр-оол Ховалыгның бот-орулга-чарылгалыг бригадазы баштаан. Олар онгу беш чылдың сөөлгү чылында ийи аал иштиг чурттаар сес бажыңны ажыглалга киргеш, чурттакчыларга хүлээдип бергеннер.

Ук бригада онгу беш чылдың планныг онаалдаларын бүрүн күүсеткеш, он бирги беш чылды чедишкинниг эгелээн. Мурнакчы бригаданың кежигүннери амгы үеде «Большевик» совхозта ийи аал иштиг чурттаар ийи бажыңның тудуунда ажылдап турар. Олар партияның ээлчеглиг XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ол бажыңнарны ажыглалга бүрүн киирер деп бедиткен хүлээлгени боттарынга алган.

Тудуг-монтаж ажылдарын кеээлиг база ажыл-агыйжы арга-биле чорударын сайзырангайжыдарыны база тудугну организастаарының депшилгелиг хевирлерин бүгү тала-биле сайзырадырын «Кол угланыышкыннарда» айыткан болгай. Ынчангаш бо чылдан эгелеп бүгү бригадаларны бот-орулга-чарылгаже киирер бис. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында чүгле Чадаана хоорайга 1миллион 700 муң рубль түңнүг тудуг объектилерин ажыглалга киирер. Бо күчүлерин долузу-биле ажыглалга киреринге бедик мергежилдиг тудугжу кадрлар негеттинер дээрзи чугаажок. Ынчангаш тудугжу бүрүзү бодунуң разрядын бедиткеш, холушкак мергежилди чедип алган турары хөй-ниити организацияларының доктаамал кичээнгейинде. Моон ужурундан бригада бүрүзүнде аныяк ажылчыннарны дагдыныкчы хоочуннарга быжыглаан. Аныяк тудугжуларга боттарының билиг-мергежилин дамчыдып берип чоруур дагдыныкчыларга Иван Моңгуш, Александр Братислав, Артур Моңгуш, Ким-оол Ооржак болгаш оон-даа өскелерни чоргаарал-биле хамаарыштырып болур.

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге база социалистиг чарышты дээштиг организастаап, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин чогумчалыг ажыглаарынга коммунистерниң киирип турар үлүү улуг. Бригада бүрүзүнде коммунистер бар болгаш олар бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп өскелерге үлегер-чижээн дамчыдып келген.

Кодээ черлерге тудуг объектилерин ажыглалга киирер талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынган-даа болза, ам-даа чедир кылдынмаан тудуглар бар. Оларның санынга «Сүт-Хөл» совхозта ийи бажың «Алдан-Маадыр» совхозта бир бажың хамаарлыр. Онгу беш чылда 7 муң 476 дөрбелчин метр чуртталга шөлүнүң тудуун ажыглаалга кирбейн барган, планныг онаалдавысты күүсетпейн бардывыс. Ол ажылдарның кылдынмааның чылдагааны болза «Тыва кодээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелели тудуг материалдары-биле бисти үзүктелиишкинниг хандырып келгенинде. Чамдык материалдарның эң ыланғыяда шала манзыларының, эжик, соңга блоктарының база демир-бетон кылыгларының шынары куду. Ол материалдардан кылдынган шалалар, блоктар, соңга карактары ыргайып, хажып үрелир. Оларны катап эде кылырынга хөй шак-үе чарыгдаттынар. Ол дээрге планныг онаалданы чогуур хуусаазында күүседиринге улуг шаптыкты чедирип турар.

Ук эргелел бисти транспорт-биле база багай хандырып келген. Бисте эргижирээн үш автомашина бар. Чудук сөөртүр автомобильдер байтыгай ажылчыннарны ажылдаар черинге чедирер автобус безин чок. Чайгы үеде ажык чүък машиназы-биле дажыглап турдувус, кышкы үеде оларны ажылдаар черинге чедирери дүвүренчиг байдалды тургузуп турар.

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседири—эки шынарлыг тудуг материалдары-биле, транспорт-биле болгаш өске-даа дерилгелер-биле долу хандыртынганындан база хамааржыр болгай. Ынчангаш бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелиниң удуртукчулары биеке чогуур дузаны чедирер боор дээрзинге бүзүрел улуг.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарының болгаш ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарының дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырбышаан, ажылчыннарның ортузунда күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, оларның мергежилин бедидип, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп келдивис. Оларның бичии уруглары ясли, садикте тургустунган. Бо бүгү хемчеглерни кылып чоруктаның түңнелинде эрткен чылын ажылдан үнер-кирер чорук 1979 чылдың деңнелинден 60 хуу кызырылган.

Ынчалза-даа күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажылдан үзер чоруктар ийи-чангыс ажылчыннарның талазындан ам-даа бар. Моон чылдагаанындан чамдык бригадалар боттарынга алган хүлээлгелерин күүсетпейн баар. Ооң уламындан тудугларның чогуур хуусаазында ажыглалга кирбейн баар чылдагааны ында.

Ынчангаш кодээ суурларда тудуг объектилерин тудар бригадаларны түс черлерниң тудугжу кадрларындан тургузуп эгеледивис. Ындыг бригадалар «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда бар. Чоокку үеде «Алдан-Маадыр», «Большевик» болгаш оон-даа өске черлерге организастаары-биле совхозтарның удуртукчулары-биле дугуржулганы кылып эгеледивис. Ук бригадаларның кежигүннери ол черлерде доктаамал чурттап турар болганда, оларның кылган продукциязының шынары база ажылдың организациязы эки болур чугаажок.

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы шимчээшкин ажылыышчи коллектив бүрүзүнде улам калбарган. Бистиң коллектив ол күш-ажылчы шимчээшкинге идепкейлиг киришкишаан, бо чылдың баштайгы ийи айының планныг онаалдаларын коммунистерниң улуг шуулганының ажыттынар хүнүнге чедир күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

БҮДҮРҮЛГЕ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Семис-оол Донгакович Демир-Хая Шагаан-Арыгда районнуң суггарылга системазында он чеди чыл иштинде трактор башкарып, бүдүрүлгениң мурнакчызынга санадып турар. Онгу беш чылдың доозукчу чылының бүдүрүлге планын ол сентябрь айда 136 хууга күүсеткеш, 1981 чылдың үлүүнче ынчан-на ажылдап кирген. Ол ук бүдүрүлгеде чарыштың тиилекчизи. Дааңган ажылынга кызымак коммунист Семис-оол Донгакович Демир-Хая Шагаан-Арыг хоорай Совединиң депутадынга ийи удаа соңгуткан. Ол партияның XVIII область конференциязының ажылынга киришкен.

ЧУРУКТА: С. Д. Демир-Хая.

Дупун-оол Тюлюшович Тыкыл-оол Шагаан-Арыгда № 586 КМК-да тудугжу бригадирниң хүлээлгезин он ажыг чыл ак сеткилдиг, кызымак күүседип турар. Ол бригадада улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Хөй чылдарда ак-сеткилдиг кызымак күш-ажылы дээш коммунист Д. Т. Тыкыл-оол «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле база Күш-ажылчы Алдар орденниң 3-кү чергези-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Д. Т. Тыкыл-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШТАБКА ДААСКАН

«Шагонартэжстрой» трестиң партбюрозу эки тура улусчу дружина штавының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Эки тура улусчу дружина штавының даргазы Ю. Г. Мещеряковтуң отчёдун аңаа дыңнаан.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке үлүүн киириштирип, ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар коллективтерниң дружинниктериниң эки ажылын аңаа демдеглээн. Чижээ, № 15 механизация эргелели, трестиң аппарады ында эки тура улусчу дружиналарның ажылын экижидеринче чогуур кичээнгейни угландырып келген. Ооң түңнелинде ук коллективтерниң дружинниктериниң ажылы экижээн, ээлчеглиг хайгааралдарын олар график ёзугаар доктаамал чорудуп турарлар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке № 18 КМК-ның эрги Шагаан-Арыгда комсомолчу оперативтиг отрядтың киирип турар үлүү бичие эвес.

Чамдык албан организацияларда, бүдүрүлгелерде эки тура улусчу дружиналарның ажылы негелдеге дүүшпес дээрзин партбюро хуралынга айыткан. Чаа Шагаан-Арыгның автобаазазында, № 20 КМК-да улусчу дружиналарның дружинниктери дежурнайлаашкыннарже доктаамал үнмейн турар.

Чамдык эки тура улусчу дружиналарның ажылында четпестерни өөренип көргеш, оларны чайладырынче угланган тодаргай хемчеглерни алырын улусчу дружина штавынга партбюро дааскан.

К. ОЮН.

Улуг-Хем район.

ТОДАРГАЙ БОТТАНЫЫШКЫН

Партияның XXVI съездизинге «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның Төлевилелинде мындыг одуруглар бар: «**Кадык камгалал системазының хөгжүлдезиниң дугайында доктаамал сагыш салыр. Кадык камгалал албан черлерин улам ыңай калбартырын, оларның структуразын сайзырангайжыдарын база чогумчалыг калбартып тургузарын көөр. Кадык камгалал албан черлерин эм чүүлдер, инструмент херекселдер, медицина техниказы болгаш дерилгелери, эт-херексел, транспорт база харылзаа херекселдери-биле хандырарын экижидер**».

Шынап-ла бистиң чурттуң кол байлаа — чоннуң кадыкшылы болгай. Медицина хандырылгазын чер-черлерге экижидер дээш Коммунистиг партия, Совет чазак хүн бүрүнүң ада сагыш салыышкынын салып келген. Мооң бир тодаргай чижээнге ыраккы Эрзин районнуң төвүнде чаа ажыттынган эмнелге комплекизин киирип болур. Ооң шевергин ак корпустары ырактан келген аалчының көрүжүнге бир-ле дугаарында илдигер. Суур ужу, озалааш, дөң кыры көскү черде ону туткан. Ооң-биле чергелештир районнуң төөгүзүнде бо эң улуг эмнелгени чүгле тудуп тургузарынга безин күрүне 1 миллион ажыг акшаны чарыгдаан. Ооң кадында медицинаның хөй санныг дериг-херекселдериниң чежезин ол дээр.

Ийет, комплекс. Хөй янзы зарыгларга удур эмнээшкиннерни чорудар ийи каът стационардан аңгыда оон-биле кожа халдавырлыг аарыглар, ажыл-агый корпустары бедиш үне бергилээн. Халдавырлыг аарыглар салбырынга хары угда 10 кижи чыда эмнедир. Моон бир онзагай чүвези — аарыг кижи бүрүзү тускай палаталыг. Чунарынга, чемненип аштанырынга, арыглаларынга эргежок бүгү-ле чүүлдер палата бүрүзүнде бар. А ажыл-агый корпузунда хеп чуур чер, дүрген дуза чедирер автомашиналар гаражы, котельная туруп турар.

Оларның хемчээл, ужур-дузазының-даа талазы-биле колдап турары — ийи каът стационар. Бистиң аңаа чеде берген хүнүвүсте Кызылдан хөй чаа медицина дериг-херексели келген, оларны кол эмчиниң оралакчызы С. Норбу баштаан ажылдакчылар чазып аайлаан, чай-чапсар чок ажылдаан турдулар. Ийиги каътта улуг өрээлде рентген аппарадын мырыңай чаа тургузуп каан болду. Чүгле чаңгыс ооң өртээ безин 10 муң рубль чеде бээр дээрзин районнуң кол эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Р. И. Калдар-оол чугаа кадында сагындырбышаан, эмнелгениң иштин сонуургадып чор. Роман Имажаповичиниң: «Мурнундагызын бодаарга, ана бир ордуга чединген болдур бис ийин» дээн чугаазы аңаа бир оюн-баштак эвес.

Шынап-ла мында ажылдаарынга, эмнедиринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдар бүрүн тургустунган. Аарыг кижи чыдар палата. Аңаа дөрт кижи чыдар. Ооң иштинде хол чуур черлиг. Орун бүрүзүнүң дужунда кнопкаларлыг, кандыг-бир аарыг кижиниң байдалы дорайтай берген, азы бир-ле чүүл чугула херек апарганда ону базыптарга, дежурный сестраның столунуң дужунда лампочка кыва бээр. Эмнелгеде чыда эмнедип турар кижилерге төрелдери, таныш-көрүштери келгенде сестра азы санитарка палаталар кезип кылаштавас. Репродуктор дамчыштыр кыйгырыптар болу бээр. Ам ону ынчаар кылып турар. Аарыг кижилер чем үезинде мурнунда ышкаш боттары тавак туткаш чем үлээр чер биле палата аразынга аргышпас. Салбыр бүрүзүнде 10-дан 24 чедир олуттуг чемненир залдар бар. Кадыкшылга чогумчалыг, бедик калориялыг, амданныг аъш-чемни чүгле кухнада белеткеп турар эвес, ыланғыя кезиишкин үезинде чугула херек хайындырган изиг сүт-үлүг титаннарны мында тургускан. Чаа эмнелгениң ажыттынганының соонда, сөөлгү үениң эң нарын хер-херекселдер-биле хандыртынган кезиишкин блогун мында тускайлаан. Ам бүгү херек чүгле бедик мергежилдиг хирург эмчилерниң ажылдап келиринде туруп турар.

Чаа эмнелгеде депшилгелиг, өөрүнчүг чүүлдер-биле чергелештир тудугжуларның, монтажниктерниң эчизинге чедирбээни чамдык четпестерни манаа ыттавазының аргазы чок. Ыланғыя одалга системазының батареяларының бир чамдызындан шала кырынче суг булак болуп агып чыдар. Системага агаар тырлып туруп бээриндең сугнуң эргилдези болдунмайн турарындан,бир чамдыкта ажылчыннар харын-даа сугну херек кылып аскып төккеш, кочалдап дашкаар дажыглап турар. Чылыг суг-биле хандырылга база бир деңдески эвес. Хеп чуур чаа машиналарның чамдык кезектери чедишпеаиндан хепти ам-даа хол-биле чуг-бушаан.

Чаа эмнелге комплекизинде чамдык ындыг четпестер тургажок, чоннуң кадыкшылы дээш хүн бүрү могаг чок туржуп келген эмчи болгаш техниктиг ажылдакчыларны канаа адаары артык эвес. Олар бо: Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Б. Эренчин, рентген-лаборант С. Чамзырай, клиниктиг лаборант П. Тырышкина-Жуланова, сестра А. Никифорова, санитарка С. Соян, чолаачы Б. Седип, повар Р. Хертек... А эмчи Б. Танованың удурткан уруглар салбыры бо удаада эмнелгеде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

С. МОНГАЛ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

БИЛДИНМЕС ТУРГАН ЫРЛАР

Гомель областың Мохов суурунуң эр улустуң этнография ансамблиниң концерти республиканың аас чогаал эртемденнеринге ёзулуг чаа ажыдыышкын болган. Күүсеттинген бүгү-ле ырлар ол черге тывылган, ынчалзажок шинчилекчилерге ол мурнунда билдинмес турган.

Суурнуң эң хоочун чурттакчылары кирип турар ол коллектив тургустунгандан бээр чүгле бир чыл болган. Олар төрээн чериниң аялгаларын изиг күзел-биле чыып, оларны кодээ байырлалдар үезинде ырлажып турганнар. Репертуар чаңгыс чер чурттугларынга таарышкан, ансамбль дыка дүрген сурагжый берген. Ооң күүселдезин онзагай хевирлиг аялгалар-биле кады чечен чугаалар, сөстер, баштактаныглар база дыңналыр.

Кодээ артистериниң концерттеринден тырттырган ырларны белорус фольклорунуң чыындызында киирген, ону республиканың Эртемнер академиязы үндүрген.

НОГААН ЦЕХТИҢ МАСТЕРЛЕРИ

Бакуның кондиционерлер заводу республика найысылалының эң-ле чаагайжыттынган бүдүрүлгези деп сурагжаан. Коллективке бойдус камгалалының ниитилелиниң дипломун тывысканы ол улуг бүдүрүлгениң ажылын үнелеп көргениниң херечизи болган — заводтуң девискээри сад ышкаш апарган.

Мында чаагайжыдылга албанының ногаан цехтиң мастерлери деп адап турар, олар беш чыл иштинде ногаан зонаны дыка калбарткан, 20 гектар черде онон муң декоративтиг болгаш чимистиг ыштарны, чадаң үнүштерни өстүрген. Ол талазы-биле бүдүрүлгеге Азербайджанның Эртемнер академиязының Ботаника садының ажылдакчылары дузалашкан, олар электротехниктер-биле чогаадыкчы кады ажылдажылга дугайында керээлиг. Чанында улуг бүдүрүлге чериң бар-даа болза, үнүштер чылдың-на чечектелип, чимизин берип турар.

Ногаан зона чүгле атмосфераны экижиткен эвес, а харын күш-ажылдың байдалдарын таарымчалыг болдурган.

«Ногаа-чимис продукциязын болгаш картофельди бүдүрерин, белеткээрин, шыгжаарын, ажылдап кылырын болгаш оон сайгарылгазын организастаарын сайзырангайжыдар».

(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

ХООРАЙНЫҢ НОГАА БААЗАЗЫ

Ногаалар болгаш картофель шыгжаарының болгаш база ажылдап кылырының байлак дуржулгазы Челябинскиде чыгдынган. Огород продукциязын тускай контейнерлерде таарыштыр хуваап тургускан шыгжамырларны ында туткан. Хоорайның Трактор заводу районунда ногааларның болгаш картофельдиң чартык фабрикат продуктуларының заводу ажылдап турар. Арыглаан картофельди, морковьту үрелиринден камгалаар тускай ээзилдириг-биле чаап каар. Ооң соонда чартык фабрикат продуктуларны полиэтилен шоолайларга ургаш, трактор заводунуң чемненилге комбинадынче, столоваларже, школаларже, профилакторийже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: картофельдиң чартык фабрикат продуктуларын столоваларже чорударынга белеткеп тур.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

Херээжен чоннуң кодээ ажылдыг бүдүрүлгезинге хаара тудар, өг-бүлеге уруглар кижизидилгези, амыдырал-чурттаалганың культуразын бедидер, чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы дээн чергелиг айтырыгларны хүн бүрү чогумчалыг шиитпирлеп тургузарынче «Тээли» совхозта 11 кижи кежигүннүг херээжен-чөвүлели чогуур кичээнгейни угландырган. Совхозтуң парткомунуң, кодээ Советтиң деткимчези-биле чөвүлел чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилгениң, культура-массалыг ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин чорудуп турар.

Херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын агитквартиралар дамчыштыр чорудуп турар. Агитквартира бүрүзүнде чөвүлелдиң кежигүннерин, кодээ Советтиң депутаттарын быжыглаан. Оларның удуртулгазы-биле солун ажылдар ында кылдынып турар болгаш чурттакчыларның аңаа киржилгези идепкейжээн. Чижээ, дыштаныр хүннерде херээженнер чөвүлели өске хөй-ниити организациялар-биле демнежип, солун темаларлыг кежээлерни, күш-ажылдың, бүдүрүлгениң хоочуннары, мурнакчылары-биле ужуражылгаларны, номчулга конференцияларын эрттиргилээн. Школаның башкылары-биле херээженнер чөвүлелиниң организастааны ададар кежээзи солун, бедик уткашынарлыг эрткен. Өг-бүлеге, уруглар кижизидилгезинге аданың ролюнуң дугайында солун, өөредиглиг чугаа аңаа болган. Хөл-биле кылган кылыглар, аъш-чем делгелгелерин агитквартиралар аайы-биле эрттирери чаңчыл апарган. Уран-шевер кижилерни аңаа илередип, агитквартираларга аргылырының, даараарының, амданныг аъш-чем белеткээриниң бөлгүмнерин организастап эгелээн бис.

Чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылы херээженнер чөвүлелиниң кичээнгейинде. Чазын, чайын, күзүн суур чаагайжыдылгазының талазы-биле көскү ажылдар кылдынган. Агитквартираларның социалистиг хүлээлгелеринде чаагайжыдылга кол черни ээлеп турар. Бо чылын олар ол хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеннер. Өреге бүрүзү хамааржыр девискээринге үштен эвээш эвес тарымал үнүштерни олурткан. Ногаа аймаан тарып өстүреринге совхозтуң чурттакчыларының сонуургалы өскен. 98 өреге ногаа, картофельди өстүрүп, багай эвес дүжүттү ажаап алган. Оон-биле кады күзүн чечектер делгелгелерин организастаары чаагай чаңчыл апарган. Чаагайжыдылгага хамаарыштыр чугаалап тура, ында бар чамдык четпестерни айтыры чугула. Чамдык өг-бүлелер девискээриниң арыг-шеверинче шоолуг кичээнгей салбайн, аңаа тарымал үнүштер, чечектер тарып өстүрерин херексевейн турары канчап-даа таарышпас. Келир частың чаагайжыдылга ажылының планын тургузуп тура, ол четпестерни катаптавазы-биле тодаргай хемчеглер алырын херээженнер чөвүлели көрүп турар.

Ниитиниң малының кыштаглаашкынының үре-түңнелдиг эрттирер, оларга четчир чем курлавырларын тургузар талазы-биле ажылдарга херээженнер идепкейлиг киржип келген. Агитквартираларның социалистиг хүлээлгелериниң негелделеринде өреге бүрүзүнүң 300 кг сигенни белеткеп, совхозка дужаары көрдүнген. Демниг күш-биле олар 25 тонна сигенни белеткээннер. 1980-81 чылдарның кыжынында ниитиниң малынга мал чеми белеткээр хүлээлгелерин О. Хирбаа удурткан «Анай-Хаак», С. Моңгуштуң удурткан «Салчыгаш» агитквартиралар чедиишкинниг күүсеткеннер. Олар тус-туста 7,5 тонна сигенни белеткээннер.

Херээженнерниң политиктиг билиин бедидеринче кичээнгейни күштелдирип, агитквартираларга тускай программалыг өөредилгени организастаан. Ында өг-бүле ээлери, пенсионерлерни база хаара туткан. Пропагандистерниң кичээлдерни эрттирип турарының шынары экижээн.

Херээженнер чөвүлели ажылын өске хөй-ниити организациялары-биле сырый харылзаалыг чорудуп келген. Чижээ, сес чыл школазында адание комитеди-биле харылзаа быжыг. Ада-иелерниң ниити хуралын көрдүнген хуусаазында эрттирип турар. Комитеттиң кежигүннерин класс бүрүзүнде быжыглаан. Мында харылзаалыг ажылдың түңнелинде назы четпээннерниң талазындан ниитиниң корум-чурумун үрээр ийикпе, азы кичээлдер үзер чоруктар болбайн турар. Сагылга-чурумну арай кошкак уругларны агитквартиралар кичээнгейде алган. Оларны херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринде быжыглаан. Кижизидилгениң янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап турарындан ол уругларның сагылга-чурууму экижип турар болгаш чамдыктары учёттан үнген.

Бүдүрүлгениң кайы-даа адырында партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш калбарган. Совхозтуң херээжен чону база партияның ам болур улуг шуулганын үре-түңнелдиг ажыл-херектер-биле уткуур дээш ажылында бар чамдык четпестерни чайлатпышаан, кызымак ажылдап турарлар.

З. ХЕРТЕК,
херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Бай-Тайга район.

Специалистиң сүмези

ҮЕНИҢ БАЙДАЛЫНГА ДҮҮШТҮР

Автомобильдерни кышкы үеде ажыглаары чамдык бергедээшкиннер-биле холбашкан. Чүге дээрге доңа берген моторну ажылдадырга өөң чамдык кезектери дүрген элээр болгаш соодулга системазында болгаш дамчыдылга проводтарында суглар доңа берип болур. Ынчангаш автомашиналарны кышкы үеде ажыглаарынга хамаарышкан тускай хемчеглерни чорудуп үезинде кылып чорутпас болза, оларның эдилелиниң хуусаазы кызырлыр дээрзи билдингир. Автотранспорттуң күчү-шыдалының долузу-биле ажыглаарда соодулга, чемгерилге, үзеп-чаар системаларны, электри дерилгелерни үениң байдалынга таарыштыр белеткеп дериир.

Куштуг соок дүжүп келген үеде моторнуң чылыг бээрин экижидерде, ында чыглы берген хирчам артынчыларын, дадарыктарны аштап арыглаары чугула. Ону аштаарда кальций холумактыг соданың 10 хуу эзилдиризин моторже куткаш, 12—16 шак иштинде ажылдадырга шимчедикчиде чыылган дадарыктар аштавы бээрин дуржулга бадыткап турар. Алюминий кезектер чок соодулга системазында чыпшынган дат, хирни соляная кислотаның 5 хуу-луг эзилдирии-биле (1 литрге 10 литр суг херегленир) аштаар. Ол эзилдиригни куткаш, 40—50 градус чылыг температурага, моторну 10—15 минута иштинде ажылдадыр. Оон соонда арыг изиг суг-биле 1—2 катап чуур. Шак ынчаар арыглап аштааның соонда соодулга системазындан суг дамдылап төктүп турарын хынап көөр. Бир эвес суг дамдылап турар болза, ону дораан эдер болгаш автомашинаны гаражтың кургаг черинге тургускаш сугнуң төктүрүн хынаар. Моторже сугнуң төгүлгенин свечкалар баштарында болгаш үс кудар катерниң даштында сугнуң дамдылаарындан билип ап болур.

Кышкы үеде мотор соодар сугнуң орнунга 50, азы 65 марканың антифризин ажыглап болур. Ол антифриз кончуг хоралыг дээрзин утпаза эки. Үзеп-чаар системаны арыглааның соонда үс насозунуң базыышкынын хынаар. Бир эвес чедир кылдынмаан чүүлдер тыптып келзе, ону дарый кылыр. Маслонуң базыышкынын, температуразын айтыр датчиктерниң шын ажылдап турарын хынаар болгаш агаар арыглаар фильтрни, шлангыларны, хоорзажыгаштарны арыглаар, оларны тудуштурган черлерни быжыглаар. Масло радиаторун кышкы үеде ажылдатпас.

Чемгерилге системазын кышка белеткээрде кывар чүүл кудар бактарын, дамчыдылга проводтарын, шүүрлерни, турнуктурукчуну чуп арыглаар. Карбюраторну үениң байдалынга таарыштыр эдер. Дизель шимчедикчилерниң сорар болгаш топливо насостарының, форсунокттарның ажылдаарын хынаар база бактарны чылыглаар.

Соок апарган үеде багып долдур кывар чүүлдү куттаан автомашинаны даштыгаа тургузарга, бактың иштики ханаларынга боктар чыылгаш дадарыктар тывылдырар. Ынчангаш кывар чүүлдү бак долдур куткаш тургузар.

Аккумуляторже кудар арыг суг электролит-биле холушкаш доңмазын дээш ону рейсче үнериниң мурнунда долдур кудуп алыр. Электри дамчыдылгаларын кыштың соок үелеринге таарыштыр белеткээрде генераторну, реле-регуляторну, стартерни болгаш оон-даа өске дерилгелерни хирчамдан аштап арыглаар болгаш оларны эдиктир ажылдадыр. Чайгы үеде катерже кудуп турган үсту төккеш, ону кышкы үс-биле солуур.

Автомобильдерни кышкы үеге таарыштыр белеткээри — оларның ажыктыг чоруун улгаттырар болгаш ажыглалының хуусаазын узадыр дээрзи билдингир.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЧАА СОРУЛГАЛАРЫ

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин делегей парлалгазы коммунистиг тургузуушкуннуң оруу-биле улам ынай бурунгаарлаашкынның сорук кииирикчи перспективазын совет улустуң мурнунга ажыдып турар аажок улуг политиктиг ужур-дузалыг документ кылдыр үнелеп турар. Янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчылары, парлалгазы ол документини чугаалажып, тайылбырлавышаан, совет экономиканы хөгжүдериниң болгаш чоннуң амыдыралының материалдыг база культура деңнелин улам бедидериниң кайгамчык улуг планнары амыдыралга чайгылыш чок боттанып, чүге дээрге ол планнарны ёзулуг эртемге үндезилеп таарыштыр ажылдап кылган болгаш экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын дугайты СЭКП-ниң үе-биле шылгаттынган стратегиязын болгаш тактиказын оларда сиңниктирген дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турар.

БЕРЛИН. СЭКП-ниң бүгү чон чугаалажып көөр кылдыр киирген төлевилели — чоннуң чаагай байдалын бедидеринче, ССРЭ-ниң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынче ленинчи партияның угланыышкынын дараалаштыр чайгылыш чокка боттандырып турарының сеткил өөрүнчүг үлегер-чижээдир деп, ГДР-ниң Улус палатазының депутады, Германияның Либерал-демократтыг партиязының Төп баштаар чериниң секретары **Вито Холланд** медеглээн. Оңгу беш чыл планының чылдарында Совет Эвилелиниң чедип алган чедиишкиннери съезд мурнунуң документизинде салдынган улам улуг хемчээлдиг сорулгаларны шиитпирлээр арганы совет улуска берип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Совет Эвилелинде калбак нептерээн бүгү улусчу чарышка совет ажылчы чоннар эң бедик түңнелдерни чедип алыр дээрзинге ГДР-ниң хамаатылары ханы бүзүрелдиг.

БОНН. СЭКП ТК-ның документизи — совет экономиканың, бүгү чоңга бараан болур кылдыр тургускан тайбың экономиканың шапкың болгаш доктаамал туруштуг хөгжүлдезиниң бүзүрелдиг херечизидир деп, барыын-герман көскү эртемден, профессор **Йозеф Шлейфштейн** медеглээн. Германияның Федеративтиг Республиказында монополиялар ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынче халдаашкыннарын күштелдирип, а чагырыкчы бөлүктер ажыл-ишчилерни «курларынар дыңзыг куржаңнар, аштанырын-чемнерин кызырыңнар» деп кыйгырып турда, Совет Эвилелинде чурттакчы чоннуң боттуг орулгаларын улам улуу-биле бедидерин көрүп турар.

ХЕЛЬСИНКИ. Чаа совет беш чыл планының төлевилели чоннуң чаагай байдалын бедидерин, кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга эң эки байдалдарны тургузарын кол сорулга кылдыр тургускандыр деп, фин **«Ууси суоми»** солун бижээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн естүрерин төлевилеттинген сорулгаларны күүседиринге эң чугула рольдуг кылдыр көргеш, национал орулганың барык бүгү немей өзүлдезин оон күсели-биле чедип алырын айыткан. Кижилерниң ажыл-чорудулгазының эң чугула талазы — күш-ажылга ханы чаартылгаларны боттандырарын, өөң байдалдарын экижидерин болгаш чиигедирин план-биле көрген.

КОЛОМБО. Советтер чуртунуң ажыл-ишчи бүрүзүнүң боттуг орулгаларының чаа беш чыл планын ёзугаар бедиири СЭКП-ниң дээди алыс сорулгазы кижиниң чаагай чоруу, оон материалдыг херегселдерин хандырары, оон болунун бүгү талалыг чечектелиишкини болуп келгенин болгаш болуруң бүзүрелдиг бадыткап турар-дыр деп, Шри Ланканың Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары **Гунасекера** медеглээн. Ол буянныг сорулгачы чедип албышаан, Совет Эвилелиниң экономиктиг политиказы тайбынның чайгылыш чок болгаш быжыг политиказы-биле, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарынче, улустарның айыыл чок чоруун хандырарынче угланыышкын-биле тудуш холбаалыг кылдыр артып турар.

ВАНАГУА. Чоннуң калбак херегледдиң бараанары-биле хандырарын, чурттаглга байдалдарын, медицина хандырылгазын экижидерин, социал өске-даа чугула сорулгаларны шиитпирлээрин СЭКП ТК-ның төлевилели бирги черге ниң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар-дыр деп, Никарагуаның «Баррикада» солуну демдеглээн. Моон мурнундагы бүгү совет беш чылдар ышкаш, чаа беш чыл планын Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының чедип алганы социалистиг тургузуушкуннуң эң байлак дуржулгазын эртем ёзузу-биле шыңгыы анализтээринге болгаш чогаадыкчы түңнеп көөрүнге үндезилендир тургускан-дыр деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

ЧЫЛ ЧАА, АЙТЫРЫГЛАР ЭРГИ

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелдиң бижээни болза: бүгү чүүлдерни барымдаалап көөрге, 1981 чыл барыын талакы чурттарның экономиказынга таарымча чок болур-дур. «Чаагай болгаш аас-кежиктиг чылдың» чеже-даа күзээшкиннери ындыг байдалды экижидип шыдавас.

Үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарда бүдүрүүшкүннүң өзүлдези ортумаа-биле чүгле 1 хуу болур. Нефть өртээ 10 хуу бедидер дугайында шиитпирни эрткен чылдың декабрь 17-де хүлээп алган турган. Францияның президентизи В. Жискар Д' Эстэн барыын талакы капиталистиг чурттарда экономиктиг кризисти 30 чылдарның сөөлүнде «эң-не шыңгыы, эң-не узун хуусаалыг болгаш эң-не каржы шылгалда» деп адаан.

Ажыл чоктарның айтырыы ында эң-не ханы дүзүрээшкинни болдуруп турар. Барыын талакы чурттарда ажыл чоктарның саны 1982 чылдың эгезинге чедир 25 миллион ажыг болур. Ынчаарга амгы үеде безин ында ажыл чоктарның саны херек кырында 23 миллион чедип турар.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. «Американарның садып алыр аргазын чаа чылда инфляция улам кудулладыр. Амыдыралдың амгы деңнелин хевээр арттырарын күзеп турар кижилер улуг өреширеге таваржыр апаар» деп, ЮПИ агентилел демдеглээн. Специалистерниң шинчилеп көргениниң ёзугаар алырга, АКШ-ка инфляцияның ниити дециели 1981 чылда 10 хуу бедиир. Аъш-чем продуктуларының болгаш бензин өртээ кедергей бедиир деп турар. АКШ-тың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дыңнаткаларының ёзугаар алырга, аъш-чем продуктуларының өртээ чаа чылда 12—13 хуу бедиир.

Аъш-чем продуктуларының болгаш бараанныарның база бензин өртээниң бедиишкини чоннан үндүрүглерниң уламна аартаашкыны-биле сырый холбаалыг болур. 115 миллион америк үндүрүг төлекчилериниң ам 15 миллиард доллар хемчээлдиг немелде үндүрүглерни алыр деп турар.

• • •

ВЕНА. Австрияның экономиктиг шинчилелдериниң институттары 1981 чылда үлетпүр хөгжүлдезиниң чуртка кудулаашкынын демдеглеп турар. Чаа чылда бүдүрүлгениң кудулаашкыны, төлелге балансызының өзүлдези, ажыл чоктарның санының көвүдээри чайлаш чок болур дээрзин Венада парлаан илеткелдерде айыткан.

1981 чылда Австрияның даштыкы садыглажылгага хамаарыштыр өрези 80 миллиард шиллинг акша чедер болгаш бо чылдың ортан үезинде 3 хуу өзер. Чурттуң экономиказынга таварышкан кризис чоннуң сагыш-сеткилинге таарымча чок салдарны чедирип турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын айтырып көргениң ёзугаар алырга, 1981 чылда Австрияның чурттакчыларының 85 хуузу өртектерниң өзүлдезиниң, оларның амыдырал деңнелиниң чавызаашкынының чылы кылдыр санап турар.

(СЭТА).

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ам болур XVI съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге Чехословакияның ажылчы чоннары идепкейлиг киржип турар. Праганың бүдүрүлгелеринге массалыг митингилер болган, планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседирин ол митингилерниң киржикчилери шиитпирлээн.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбартырынче Күш-ажылдың Маадырлары кыйгырган. Ол чарыш эрес-шудургу күш-ажылдың эгелээшкини болган. Чехословак коммунистерниң дээди шуулганының төлептиг уткуурунга республиканың ажылчы чоннары шиитпирлиг.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). «Икарус» заводтуң коллективиниң митингизинге эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып көрген. Бүдүрүлге чериниң девискээринден 64 муң чаа автобустар чоруткан. Даштыкы чурттарга садыглаар автобустарны бүдүрер планын күүсеттинген.

Автобустар тудукчуларының эң чугула сорулгазы — бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын дарзазында чылдарда улам-на бедидери болуп турар. Чаа «Икарустарны» бүдүрүп үндүрериниң белеткелин база эгелей берген.

ВЬЕТНАМНЫҢ САНАЛЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Чаа чылда Ай календарын ёзугаар — бо чылдың февраль 3-тен 9-ка чедир ийи чурттуң аразында кызыгаарга боо-чепсектиг бүгү-ле хөделиишкиннерни соксадыр дээн саналдыг нотаны Кыдаттың Даштыкы херектер министерствозунуң адрезинче Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу чоруткан.

Боо-чепсектиг үүлгедиишкиннерден дагалзаашкын Чаа чылды — бо чылдың февраль 5-те демдеглеттинер частың байырлалын оожургалдыг болгаш тайбың уткуур арганы Вьетнамның болгаш Кыдаттың кызыгаар районнарының чурттакчы чонунга бээр ийик деп, Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң нотазында демдеглээн.

Кыдат Улус Республиканың дурум чокка кызыгаар эрткен болгаш Вьетнамда туттурган 14 хамаатызын Чаа чыл байырлалы-биле холбаштыр кыдат эрге-чагыргаларга дамчыдып бээр деп, вьетнам чазактың шиитпириниң дугайын ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозу ол-ла нотазы-биле база дыңнаткан.

ЧУГААЛАЖЫЛГАНЫ УЛАМЧЫЛААР ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның президентизи В. Жискар Д' Эстен Совет Эвилели-биле чугаалажылганы, харылзажылганы уламчылаарын деткип чугаалаан. Парижте дипломаттыг корпустуң төлээлекчилериниң мурнунга ол чүве чугаалап тура, Францияның тайбынга болгаш айыыл чок чорукка ажыктыг кылдыр моңгаг чок хөделир деп демдеглээн.

Боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче, а оон соонда оларны кызырарынче угланган бүгү күженниишкиннерин Франция моон соңгаар-даа салыр деп, президент онзалап демдеглээн. Углан-сарыылдың, деп байдалдыг болуруның болгаш бүгү-ниити тайбыңның фактору кылдыр хөделбишаан, Барыын Европа делегей херектеринге бодунуң ролюн катап тургузар ужурлуг деп, В. Жискар Д'Эстэн чугаалаан.

ВАРШАВАГА БОЛГАН ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Чоннуң чаңгыс эвиниң фронтузунуң Бүгү-польша комитединиң президиумунуң хуралы ында болуп эрткен. Массалыг ол организацияның хүрээлелинде Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, чурттуң политиктиг өске-даа партиялары болгаш хөй-нити организациялары кады ажылдажып турар. Чоннуң чаңгыс эвиниң фронтузунуң Бүгү-польша комитединиң даргазы, ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Г. Яблоньскийниң удуртулгазы-биле ол хурал болуп эрткен.

ПАП агентилелдиң дыңнатканың ёзугаар алырга, политиктиг партияларның, хөй-нити организацияларының болгаш фронтунуң воеводство комитеттериниң удуртукчу органнарының саналдарын барымдаалааш, Бүгү-польша комитединиң составынга ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Пиньковский олар кирген. Бүгү-польша комитединиң даргазының оралакчыларынга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү М. Мочар болгаш Каттышкан тараачын партияның Кол комитединиң даргазы Б. Кус олар томуйлаткан.

Чоннуң чаңгыс эвиниң фронтузунуң Бүгү-польша комитединиң ээлчеглиг сессиязын бо чылдың январьда чыылдырар дугайында шиитпирни президиум хүлээп алган.

ЮСФР-ниң шөлдеринге

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның шөлдеринге 1980 чылда 20 муң хире комбайннарны ажыглап турган. Оларның хөй нуруузун көдээ ажыл-агый техниказының «Змай» деп заводу бүдүрген.

Эргежок чугула машиналарны бүдүрерин заводтуң коллективи чыл бүрүде көвүдедип турар. Эрткен чылын ол коллектив 2.600 комбайннарны бүдүрген. Заводтуң конструкторлары комбайннарның чаа хевирлерин чогаадып турар. «Змай-190» деп чаа комбайннарны бүдүрери-биле белеткээн.

Агаарның өскерлиишкини

ГАВАНА. (СЭТА). Мексиканың төп болгаш соңгу девискээринде агаарның байдалы дыка сооган болуп турар. Мексиканың национал агаар албанының медээзин ёзугаар алырга, чурттуң оргу черлеринге сөөлгү хонуктарда агаарның байдалы тик чедир, а соңгу талакы девискээрде — чээрби градус чедир соок болуп турар.

Мехиконуң бажың чок 90 муң чурттакчылары берге байдалга таварышкан. Ам безин 42 кижи доңуп өлген.

ӨӨРЕДИЛГЕ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиопияның Эритерея можузунда эге болгаш ортумак школаларының өөреникчилериниң саны 10 муң ажыг кижиге немей өскен. Ам оларның саны 100 муң кижи болуп турар.

Эфиопияның өөредилге министерствозунуң сан-медээлериниң ёзугаар алырга, ийи чыл бурунгаар ол можунуң девискээриниң хөй кезээнге чарылдырыкчы бөлүглежиишкиннерни чылча шапкан соонда Эритереяга 190 школаларны туткан болгаш катап тургускан, улуг назылыг чоннуң ортузунда бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле курстарның калбак четкизин организастаан. Амгы үеде ол курстарда 35 муң ажылчы чоннар өөренип турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ЛИМА. (СЭТА). Аъш-чем продуктуларының болгаш бирги ээлчегниң эргежок чугула бараанныарның өртектерин база катап бедидер дугайында эрге-чагыргаларның шиитпиринге таарзынмас чорук Перуда күштелип турар.

Боттарының хүрээлениңде 700 муң ажыг ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны каттыштырган Перунуң ажылчы чоннарының бүгү-ниити конфедерациязы болгаш өске-даа профэвилел организациялары чуртта экономиктиг политикага удурланыышкынның илергейлээн медеглел кылган. Өртектерниң ээлчеглиг өзүлдези калбак улус массаларының материалдыг аар байдалын улам баксырадырын ол документиде айыткан.

АМЫДЫРАЛ ДЕҢНЕЛИ КУДУЛААР

ТОКИО. (СЭТА). Чаа чылда Японияга өртектерниң чаа аартаашкыны ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам кудуладыр деп турар. Бо чылдың январь 20-ден соңгаар почтаның ачы-дуза чедирериниң хөлезизи 20 хуу аартаарын «Акахата» солун бижээн. Транспорт министерствозунуң шиитпирин ёзугаар 1981 чылдың февраль 1-ден эгелээш хуу демир-оруктарга чорууруннуң хөлезизи 19,6 хуу бедиир.

Күрүнениң демир-оруктарынга чорууруннуң хөлезизи апрель 1-ден соңгаар 10 хуу, күрүнениң дээди өөредилге черлеринге кирериниң шылгалдаларын дужаарының — 20 хуу бедиир. Херегсел бараанныарның өртектери болгаш эмнелге хандырылгазының хөлезизи улам бедиир.

Үндүрүглерниң аартаашкыны-биле чергелештир өртектерниң бо бүгү бедиишкиннери япониларның амыдырал деңнелин бо чылын улам чавызадыр.

(СЭТА).

АМЕРИК-ИРАН ХАРЫЛЗААЛАР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Алжирниң төлээлекчилери Тегеранда келген. Тегеранда америк элчин чериниң шпион херээн кылган деп буруудаттырган ажылдакчыларын хостаарынга эргежок чугула негелде кылдыр Иранга 24 миллиард долларны эгидер дугайында ооң негелдезинге АКШ-тың администрациязының харыызын Алжирниң ол төлээлекчилери эккелген.

АКШ-тың элчин чериниң ажылдакчыларын судка киирер дугайында Иранда негелделер улам күштелип турар. Аятолла Аляме-Нури ындыг негелдени кылган. Иранның чөптүг негелделеринге АКШ-тың ойталаанынга харыы кылдыр америк дипломаттарны шпионнар деп санааш, судка кирер дугайында Тегеранның радиозу медеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Туттурган америк дипломаттарны хостаарынга хамаарыштыр америк негелделерни хүлээп алырынга ийи неделя хуусааны Каттышкан Штаттарның администрациязы Иранның чазаанга берген деп, «Вашингтон пост» солун дыңнаткан. Бо чылдың январь 20-де президентиниң албан-хүлээлгезин күүседип эгелээн соонда ол негелделерни Рейганның администрациязы күш чок болдуруп магат чок деп, ол солун бижээн.

Иранда туттурган америк дипломаттарның айтырыынга хамаарыштыр Рейганның туружун «Вашингтон пост» солунунуң хайгааракчылары Эванс болгаш Новак оларның айытканы болза: Иранның чазаанга удур Рейганның каржы чугаазы туттурганнар-биле холбашкан кризиске хамаарыштыр АКШ-тың политиказының дүрген чидиглениринге үндезин болуп чадавас». Иранның аятолла бүрүзүнүң чугааларын моон соңгаар АКШ херекке албас болур деп, Рейган бодунуң чоок дузалакчыларынга чугаалаан.

Туттурган америк дипломаттарны хостаарының айтырыын шериг күжү-биле боттандырып болурун Рейганның чөвүлекчилери медеглээн. А «Нью-Йорк» солун Иранның далай өртээлдеринге баар оруктарга миналарны доп-дораан салырын болгаш Персид мугулдурунуң районунче америк шериглерни немей чорударын негээн.

Дайын үргүлчүлеп турар

БАГДАД. (СЭТА). Ирактың болгаш Иранның арызында дайын чорудулгалары үргүлчүлеп турар. Ирактың кол шериг командылалының дыңнадыгын ёзугаар алырга, сөөлгү хүннерде ирак шериглер Сари-Поле-Зобахтың, Сумарның, Ахвазтың болгаш Абаданның районнарынга 60 иран солдаттарны, 2 танкыны, вертолётту, бронетранспортёрларны болгаш дайзынның өске-даа дайынчы техниказын узуткан. Шатт-эль-Араб хемге Иранның шериг катерин база сугже аңдара боолап кирген.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының медээзин ёзугаар алырга, Дехлоранның районунга ирак шериглерниң шавар халдаашкынының ойтур шапкан болгаш 35 ирак солдаттарны, 2 танкыны узуткаан. Мехранның районунга ирак солдаттарлыг 6 чүък машиналарын иран шериглер чок кылган, фронтунуң барыын талакы участогунга Ирактың вертолёдун дүжүр аткан. Бендер-Аббастың мурнуу талазынга Ирактың «фантом» деп самолёду далайже андарлып кире берген. Ирактың артиллериязы Ахваз хоорайны боолаарын үргүлчүлеп турар. Хоорайда элээн каш бажыңнар үрелген болгаш тайбың чурттакчыларның арызында өлүргеннер бар болуп турар.

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ӨӨСКҮДҮП ТУРАР

АКШ бодунуң «амыдыралчы» эрге-ажыктарын камгалаар деп меге чылдакка чагдынып алгаш, Чоокку Чөөн чүкте болгаш Персид мугулдурунда дүшкүүрлүг чорукту өөскүдүп турар.

Оон-биле кады Вашингтон бодунуң шериг баазаларының четкизин калбартып келген. Америк «бааза девискээрлерже», Израиль, Египет, Сомали, Кения, Оман, ол ышкаш Сауд Аравия хаара туттунган. Ол чурттарда АКШ АВАКС системаның шпион самолёттарын тургускулаан.

Персид мугулдурунуң чурттарынга удур үүлгедиглерге белеткенмишаан, Пентагон ол девискээрлерниң өй байдалынга таарыштынган хөй санныг шериг өөредилгелерин эрттирип турар. Чижээ, Египеттиң девискээринге чоокта чаа эрткен америк-египет кады өөредилгелер ол сорулгага чагырткан.

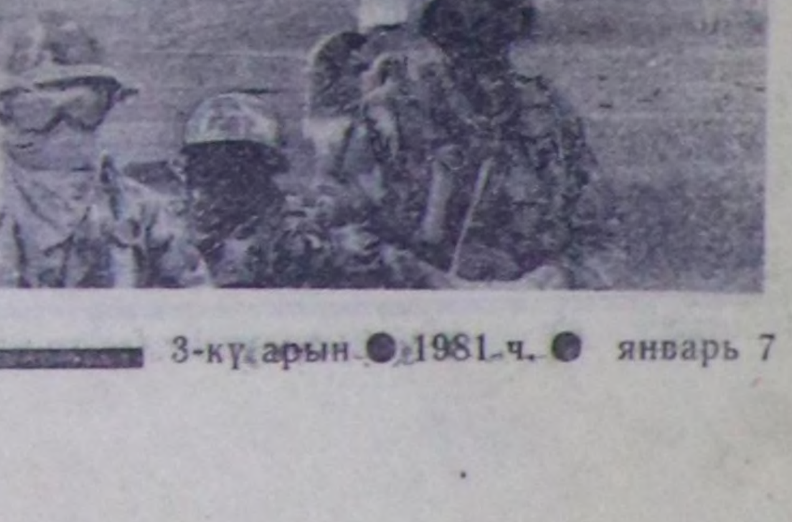

Персид мугулдурунуң девискээринге шериг бөлүглежилгезин тургузарының планын АКШ база кордап турар. Ол бүгү америк администрацияның буруузу-биле ында кончуг айыылдыг байдалдың тургустунуп турарын херечилеп турар.

Чуруктарда: милитаризмге болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрериңге удур Вашингтонга болган чыскаал (үстүнде); АВАКС системаның америк шпион самолёду; Египеттиң девискээринге өөредилге үезинде америк солдаттар.

СЭТА-ның фотохроникаазы

УЛУГ ИДЕГЕЛ

Россия Федерациязының чогаалчылары бүгү совет улус-биле кады база бир төөгүлүг беш чылды эрткен. Оон ужукызында бүгү делегейге ужур-уткалыг ийи улуг болуушкун туруп турар. Ол дээрге, бирээде, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң ажыл-чорудулгазынга үндезин угланыышкынны, бедик көдүрлүүшкүнну берген СЭКП-ниң XXV съездизи, ийиде, совет улустуң амаа уткуштур бар чыдары СЭКП-ниң XXVI съездизи болур. Оон бүдүүзүнде Коммунистиг партияга болгаш чонга отчёдун Россияның чогаалчылары болунун V съездизинге берген.

Онгу беш чылдың дургузунда хөй националдыг Россия Федерациязының чогаалчыларынга СЭКП Төп Комитединиң Пленумнарының совет улустуң бүгү күжүн ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң ээлчеглиг сорулгаларын боттандырарынче мөөңнээн төөгүлүг шиитпирлери тодаргай угланыышкыннар болуп келген. Мурнундаагызы мышкаш, бо үениң дургузунда база партияның ол айтыышкыннары РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң бүгү чогаадыкчы болгаш организастыг ажыл-чорудулгазының өзек үндезини болган. Оон ынай совет улустуң амыдыралында ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы, Улуг Октябрьның 60 чылы, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 110 чылы дээн ышкаш болуушкуннар бистиң чогаалчыларывыстың ажыл-херээнге улуг ужур-дузалыг болган. База ол ышкаш, СЭКП Төп Комитединиң «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында», «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидерениң дугайында» доктаалдары совет чогаалчыларга партийжи дорт удуртулга болуп келген.

Совет күрүнениң амыдыралында чугула үе-чадаларны партийжи, философчу, чогаадыкчы ёзу-биле болап көөрүнүң шылгараңгай чижектеринге Коммунистиг партияның удуртукчузу, Совет күрүнениң баштыңы Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнары хамааржыр.

Россия Федерациязының чогаалчылары боттарының бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазынга СЭКП Төп Комитединиң, аш Л. И. Брежневтиң бодунуң кичээнгейиниң болгаш деткимчезин ап келген. Ол дугайын 1978 чылдың декабрьда РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң чээрби чыл оюн таварыштыр ук эвилелдиң баштаар чериниң IV пленумунуң киржикчилеринге Леонид Ильичтиң чедирген байыры тодаргай херечи болур.

«Бышкан социализмниң ниитилелиниң угаан-бодал амыдыралынга Россия чогаалчыларының салыышкынын Коммунистиг партия бедии-биле үнелеп турар. Силерниң тоожуларыңар болгаш романнарыңар, шүлүктериңер болгаш шиилериңер, очерктериңер болгаш чүүлдериңер Тюменьниң нефтижилеринге, Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга, Кара хөрзүннүг эвес чериниң ажыл-ишчилеринге, бүгү совет кижилерге боттарының күш-ажылчы маадырлыг чорууну төөгүлүг ужур-дузазын болгаш өндүр-чаагайын долузу-биле медерел билиринге, чурттуң хөгжүлдезиниң келир үеде сорулгаларын тодаргайы-биле көөрүнге дузалап турар» деп ында чугаалаан.

СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунга партияның XXVI съездизин чыылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Сөөлгү хүннерде совет улус СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш ону чугаалажып көөрүнге идепкейлиг-биле киржип турарлар. Бо төөгүлүг партийжи документ бүгү совет чогаалчыларның ажыл-херээнге чаа чогаадыкчы күштүг идиг болган.

Россия чогаалчыларының V съездизи Кремльдиң Улуг ордузунга, сөөлгү хуралдары Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болуп эрткен. Оон ажылынга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары В. В. Гришин, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин сугларның киришкени съездиниң ужур-утказын болгаш ажыл-херекчи хей-аъдын улам көдүрген.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели болза бистиң күрүневистиң чүгле экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазы эвес-тир. Ол совет улустуң чүгле чоокку он чылда чедип алган сан-чурагайларының база даңзызы эвес. Ол дээрге социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң бурунгаар хөгжүлдезин бүгү делегейге чугаалап турар чугула партийжи документ болур. Бистиң Төрээн чуртувус чаа беш чылче улам күчүлүг апарган кирип турар, ол чорук Коммунистиг партияга планнарны беш чыл эвес, харын он чыл бурунгаар көөр арганы берген.

«Социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезин магадылаар, совет кижилерниң марксисчи-ленинчи угаан-медерелин хевирлээринге, хөй янзы сагыш-сеткил негелделерин улам долузу-биле хандырарынга оларның ролюн бедидер»—деп, партийжи бижикте тодаргай айыткан. Ол одуруглар совет чогаалчыларга дорт хамааржыр.

Сөөлгү чылдарда бистиң чогаадыкчы эвилелдеривис бүдүрүлге коллективтери-биле, кодээ ажыл-агыйның ишчилери-биле, совет интеллигенцияның төлээлекчилери-биле харылзааларны элээн экижиткен. Ындыг чорук хоорайның болгаш кодээниң чурттакчыларын чүгле совет культураның эртинелери-биле ханы холбаштырып турар эвес, харын амыдыралдың судалын улам угаап билиринге, чаа-чаа эки чогаалдарны тургузарынга чогаалчыларга, композиторларга, чурукчуларга, театр сценазының мастерлеринге дузалап турар.

Чоокта чаа партияның область конференциязы болуп эрткен. Оон делегаттары «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелди бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп деткээн база ол-ла үеде бистиң республиканывыстың экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң перспективтиг сорулгаларын чугаалажып көрген. Мооң-биле чергелештир республиканың ажыл-ишчилериниң сөөлгү беш чылда чедип алган чедиишкиннерин демдеглээри өөрүнчүг. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн, Элегес-Аксында хана материалдар заводун, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын, хөгжүмнүг театрының чаа бажыңын болгаш үлетпүр-бүдүрүлгениң, кодээ ажыл-агыйның өске-даа хөй-хөй тудугларын ажыглалга киирген. Чаа беш чылда хөй-хөй оруктарны кылырын, агаар болгаш хем транспортун сайзырадырын, кодээ ажыл-агыйга үндезин тыва уксаалыг хой ажылын өстүрерин, казып тывар ажыктыг байлактарны улам хөйнү шиңгээдип алырын, уран чүүлдү болгаш чечен чогаалды бедик дениелче көдүрерин планнап турар.

Онгу беш чылда бистиң чогаалчыларывыстан С. Сарыг-оолдуң, Л. Чадамбаның, Ю. Кюнзегештиң, С. Сүрүн-оолдуң, М. Кенин-Лопсанның, О. Суваклиттиң, С. Козлованың, А. Даржайның, С. Молдургаының, М. Көжелдейниң, Д. Сарыкайның болгаш өскелерниң-даа номнары парлаттынып үнгүлээн. Мооң-биле кады бистиң ажылывыста четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар барын билип турар бис.

Совет улус бодунуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазынче кирип турар. Ындыг чоңга бараан болуру улуг идегел болгаш бедик харысалга. Ону шыызыдар дээш бистиң чогаалчыларывыс бүгү күжүн, бүгү билиин, бүгү талантызын харамнаамастар.

К. КУДАЖЫ,
Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

Эвенкиның ырының болгаш танцының «Осиктакан» ансамбли Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү-российның бот-тывынгыр уран чүүл фестивальдарының лауреады. Ооң киржикчилери — ивижилер, аңчылар, эмчилер, башкылар, сургуулдар — янзы-бүрү мергежилдиң кижилери. Олар шуптузу уран чүүлге ынак болгаш аңаа бердинген.

ЧУРУКТА: «Осиктакан» ансамбльдиң танцы бөлүүнүң киржикчилери.

А. Кузыриннин фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КИНО

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 11.30, **«Узун дүне»** 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даарта баар сен бе?» 9.00, **«Истекчи»** (2 сериялыг) 10.40, 13.30, **«Ипподром»** 16.20, 18.20, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Онза даалгалыг поезд» 11.00, 13.00, 15.00 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кызылдың экскурсиялар бюрозу күзелдиглерге дараазында маршруттарже турисчи путевкаларны сүмелеп тур:

— Москваже январь 13-тен 10 хонук хуусаалыг. Путевканың өртээ — 200 рубль.

— Ленинградче январь 21-ден 10 хонук хуусаалыг. Путевканың өртээ 220 рубль.

Путевканың өртээнде баар, кээрде самолёт өртээ, аъш-чем, чурттаары, экскурсия хандырылгазы шуптузу кирип турар.

Айтырыг тургузуп кээр чери: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 1, «Мөңгүлек» аалчылар бажыңы, экскурсия бюрозу, телефону: 2-41-02.**

телевидение

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — **«Үе келген, бурунгаар!»** Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.25 — **«Кино аян-чоруктарының клуву».** Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.00 —Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.20 — **«Аныяктарның уран чогаадылгазы».** 15.50 — **«Коммунистер дугайында чугаа».** 16.20 — **«Горнистер, кыйгыга харыыланар!»** 16.50 — **«Делегейни дескиндир 80 хонукта»** (Австралия) деп хөй сериялыг уран-чечен мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 7-ги, 8-ки сериялары.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — Телемедээлер. 17.45 — **«Сылдысчыгаш».** Дамчыдылга. 18.05— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.15 — **Бөгүн делегейде.** 18.30 — **СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур.** Литва ССР-ниң телевидение программазы. Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичустуң чугаазы. **«Кижиге болгаш черге».** Документалдыг фильм. Литва ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 20.30 — **«Үе».** Информастыг программа. 21.05 — **«Документалдыг экран».** Шүлүкчү Р. Рождественский эрттирер. 21.10—22.50 — Р. Глиэр. Арфа биле оркестрге концерт. Төнчүзүнде— **Бөгүн делегейде.**

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.35—**«БАМ-ны тудуп тур бис».** 18.00 —**«Уругларга шүлүктер».**

КЫЗЫЛДАН

18.15 — **«Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып тур бис.** 18.45 — 20.10— **«Кайгамчыктыг хадымал».** Телешии.

ЭВЕРЕСТ— ДЕЛЕГЕЙНИҢ ШЫПШЫЫ

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Спорт комитединиң даргазының оралакчызы А. И. Колесовтуң удуртулгазы-биле Гималай комитединиң ээлчеглиг хуралы болган. Ол комитет Гималайда делегейниң эң бедик сүвүрү — Эверестиже (8848 м) 1982 чылда штурмнаарынга совет альпинистерниң баштайгы экспедициязын белеткээринге киржип турар организацияларның болгаш ведомстволарның төлээлеринден тургустунган.

Ол штурмга совет альпинистерниң канчаар белеткенип турарының дугайында экспедицияның улуг тренери, спорттуң алдарлыг мастери, техниктиг эртемнерниң доктору, профессор А. Овчинников мынчаар чугаалап турар:

— Бүгү чүве тургустунган план ёзугаар чоруп турар деп чугаалап болур. Тускай дериг-херекселдерни белеткеп турар. Оларны чүгле бисте эвес, а ГФР, Франция, Австралия ышкаш даштыкы чурттарның бүдүрүлгелеринде база кылып турар. Тынарынга херегләэр агаар шыгжаар херексел сагыш човаашкынын болдуруп келген. Киржикчилерниң чамдык кезии ол чокка көдүрлүп үнерин-даа оралдажыры чадавас. Ону 8000 метр бедикке ажыглаарын санап турар бис.

Радиохарылзааны бистиң чуртка кылган станциялар-биле хандырарын көрген. Төп чүттүнген лагерь Непалдың найысылалы Катманду-биле болгаш бүгү-ле чоок кавы лагерьлер-биле харылзаа тудар. Оон-биле кады штурмнуң киржикчилери боттарының аразында микростанциялар дамчыштыр харылзажыр.

Аъш-чем айтырыгларынче кол кичээнгейни салып турар бис. Аңаа улуг дузаны чем талазы-биле эртем-шинчилел институду көргүзүп, янзы-бүрү бедиктерге таарыштыр чемнениириниң рационун ажылдап кылган.

Аъш-чем, дериг-херекселдер-биле чергелештир кол чүүл спортчуларга хамааржыр апаар. Ынчангаш оларны шилип алырынче кичээнгейни угландырып турар бис.

Бедикти штурмнаарының көрдүнген чурумунуң дугайында каш сөс. Эверестиң бажынче дөрт-дөрт болуп алгаш, үш бөлүк үнер. Түңнели кандыг болуру хамаан чокка, баштайгы 4 кижиниң үнгеш, бадып келгениниң соон дарый дараазында бөлүк, а оон соонда — үшкүзү маршрутче үнер.

Август айда Памир даанга эрттирген шилип алыышкынның кол сорулгазы чурттуң шилиндек командазынче ийиги составты тывары турган. Оон түңнелинде 1981 чылдың төнчүзүнге чедир Гималайже аян-чорукче дөрт-дөрт кижилиг үш бөлүк эвес, а сес-сес кижилиг үш бөлүк белеткенир.

Баштайгы үш бөлүктүң удуртукчулары баш бурунгаар бадылаттынган. Оларга москвачылар, «хар ирбиштери» техниктиг эртемнерниң кандидады Э. Мысловский болгаш ооң эжи инженер В. Иванов, база ол ышкаш Алма-Атадан ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Е. Ильинский хамааржыр. Экспедицияның тренеринге спорттуң алдарлыг мастери, медицина эртемнериниң кандидады Б. Романов бадылаттынган. Экспедицияның кол составы 20 кижиден тургустунар.

Оон-биле кады Непалче аъттанырынга Киевтен спорттуң алдарлыг мастери М. Моногаров, Москвадан спорт мастери Е. Гиппенрейтер кирип турар эртемденнер болуу белеткенип турар. Улуг эвес кино бөлүүн суралгыг аян-чорукчу болгаш эмчи Ю. Сенкевич баштаар.

Гималай комитеди шилиндек команданың составын бадылаан.

1981 чылдың январьда Тянь-Шань дагларынга команданың ээлчеглиг чыыжы болур. Оон киржикчилеринге хамаарыштыр комплекстиг эртем бөлүү хайгааралды чорудар. Дараазында чыыш бо чайын Памирге азы Тянь-Шаньга эртери көрдүнген.

А. ПОЛЯКОВ.
спорт мастери.

Турисчи оруктар

Төрээн чериң билир сен бе?

СОЛУН АТТАР

Тус-тус черлерниң аттары аңаа-ла тыптып келбээн деп чүвени эки билир бис. Оларны уран-чечен чон тывыскан. Аттар чериниң байлаан, чаражын, бойдус бүдүжүн болгаш ооң эрес-кашпагай кижилериниң дугайын-даа илереткен болур. Олар ханы уткалыг. Таңды районда солун аттарлыг черлер хөй. Чижээлээрге: Межегей — өдүректиг, Могай — чожаңныг, Чагытай — балыктыг, Доган — караңы. Шак бо аттар тускай уткалыг боор турар. Черниң аттарын дорт илередип турарлары база бар. Чижээ: Берт-Даг, Хүн-Көрбес, Ээр-Хөл, Ол-Арыг, Өртен-Оорга, Борбак-Хараган, Кара-Суг, Суг-Бажы, Кызыл-Хавак, Оңгар-Хову дээн ышкаш. Улуг-Хем болгаш Таңды районнарның кызыгаарлашкан чериңде Дарган-Хаа деп чер бар. Бо черниң адының тывылганын көрүп көрээл. Дарган-Хаа деп эрес-дидим, уран-шевер арат кижиге тураскаадып, чон ол черни адап каан. Амыдыралдың аар-бергезинден торулбайн, байлар-биле демиселдиң бир хевирин тып, ол аңаа чурттап чораан Дарган-Хааның дугайында чогаалчы К. Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романында бижээни таварылга эвес.

Элегестиң Кулузун бажында Көк-Хөй деп чайлаг бар. Шаг-шаанда бир арат кижи ол чайлагга чайлаглаар турган. Бир-ле катап күзээнче кожерде бичии хураганын уттуп каапкан. Келир чылында дедир чайлаанга келген. Бир эскерип турарга хойлар аразында көк хөй бар болган. Ону тудуп чадап каан. Кажаа-же-даа кирбес. Копчуг дезиг хой болган. Ол чаңынче кижи-даа чагдатпас. Ынчап чоруй ол чиде-даа бээр. Кодан хойну тып чедип-даа келир. Үе ынчаар эртип турган. Күзээнче кожерде кады сурүп алыр бодаан, ол үеде база көзүлбээн. Ийи дугаар чылында база-ла ындыг болган. А хөй ийи апарган. Үш дугаар чылында хөй дөрт болган. Каш чыл эртерге, ол ээр хой кылдыр өскен, ону бодап чугаалажып көргеш, чаңгыс хурагандан хөй хой өскенин билген. Ынчангаш Элегестиң чону тус черниң чайлааның адын Көк-Хөй деп адаан.

С. ОЮН.

Таңды район.

Республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының ажылдакчылары күш-ажылчы неделязының төнчүзүнде ийи дыштаныр хүннерин солуун, ажыктыг эртеринге ынактар. Кызылчыларның эң ынак дыштаныр черлериниң бирээзи — Тайга станциязы.

ЧУРУКТА: дыштаныр хүнде Тайга станциязында.

В. Чадамбаның фотозу.

ТУРИСЧИ ШООДУГЛАР

Аистерниң ужуп кээри улам ховартаан. Канчап оларның өзүп төрүүрү чавызап батканы ол чүве ирги?

* * *

Кайызы белен — арыгны балды-биле кезери бе азы ону демир-ужук бажы-биле төндүр бижиири бе?

* * *

Ханы тамы хажыызынга мындыг бижимел турган: «Улуг херекти кылып бүдүрериндеи каттырыкчыынга чедир — чүгле чаңгыс базым».

* * *

Амгы үениң арга-арыы кайгамчык технологтуг сайзыралды алган: саазын боду бут алаанда сүстүп чыдар.

* * *

Сактып алыңар: эки туристер бажынынга аңдаашталып чытпастар.

* * *

Чамдыктарга дагның шыпшык бажынче үнериндеи, ону оюп каптары белен.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 28—33, Кызылга 26—28 градус соок болур.

1981 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 1-ДЕН ДЕКАБРЬ 31-ГЕ ЧЕДИР КЫЗЫЛ АЭРОПОРТУНДАН САМОЛЕТТАРНЫҢ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ

РАСПИСАНИЕЗИ

Кызылдан ужудуп үнери						Кызылга ужудуп келири				
рейстиң дугаары	самолёттарның марказы	чедер аэропорту	ужудар хүннери	шагы	чедер аэропортунга келир шагы	рейстиң дугаары	Барганы аэропортундан ужудуп үнер хүннери	ужудуп үнер шагы	Кызылга келир шагы	Билет өртээ
168	ЯК-40	Красноярск	хүннүн	3.15	4.45	167	хүннүн	9.30	10.40	17
170	ЯК-40	Красноярск	3—6—7 хүннерде	8.00	9.30	169	3—6—7 хүннерде	9.55	11.20	17
172	ЯК-40	Красноярск	3—6—7 хүннерде	11.45	13.15	171	3—6—7 хүннерде	14.00	15.10	17
174	ЯК-40	Красноярск	3—6 хүннерде	4.00	5.30	173	3—6 хүннерде	6.10	7.20	17
176	ЯК-40	Красноярск	хүннүң	12.00	13.30	175	хүннүн	3.00	4.10	17
3624	ТУ-154	Красноярск	2—5 хүннерде	6.10	7.45	3623	1—4 хүннерде	10.00	11.00	17
162	ТУ-154	Красноярск—Москва	1—4 хүннерде	12.30	20.35	161	2—5 хүннерде	22.20	05.25	72
615	ЯК-40	Кызыл-Мажалык	хүннүн	5.15	6.20	616	хүннүң	6.55	7.40	12
615	Л-410	Кызыл-Мажалык	тускай айтыышкын-биле	5.15	6.30	616	тускай айтыышкын-биле	6.55	7.55	12
617	ЯК-40	Абакан	хүннүң	4.45	5.45	618	хүннүн	9.00	9.45	12
619	ЯК-40	Абакан	1.06-дан 31.08-ке чедир	11.15	12.15	620	хүннүн	12.50	13.35	12
621	ЯК-40	Новосибирск	хүннүң	4.15	6.45	622	хүннүң	7.45	10.25	22
2036	АН-24	Абакан—Новосибирск	хүннүң	13.15	17.10	2035	хүннүн	8.55	12.20	22
679	ЯК-40	Кемерово—Барнаул	2—4—6 хүннерде	8.05	11.25	680	2—4—6 хүннерде	12.15	14.50	19/24
681	ЯК-40	Кемерово—Томск	1—3—5 хүннерде	8.15	11.15	682	1—3—5 хүннерде	12.20	14.50	19/21
683	ЯК-40	Иркутск—Улан-Удэ	хүннүн	3.45	7.15	684	хүннүн	8.55	11.10	23/27
625	АН-2	Хову-Аксы	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	4.40	5.15	626	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	5.40	6.15	4
627	АН-2	Терлиг-Хая	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	5.10	5.45	628	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	6.00	6.35	3
629	АН-2	Чадаана—Сүт-Хөл	тускай айтыышкын-биле	5.05	6.50	630	тускай айтыышкын-биле	7.05	8.45	9
631	Л-410	Тээли—Мугур-Аксы	хүннүн, воскресеньеден аңгыда (тускай айтыышкын-биле)	5.20	7.25	632	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	7.50	10.20	12/14
633	АН-2	Тээли—Кара-Хөл	2—4—6 хүннерде	5.20	8.05	634	2—4—6 хүннерде	8.20	11.00	12/14
635	АН-2	Торгалыг—Хандагайты—Саглы	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	6.20	8.35	636	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	9.10	11.25	7/9/12
637	АН-2	Тожу	хүннүң	6.40	7.40	638	хүннүн	7.55	8.55	7
639	АН-2	Сарыг-Сеп	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	4.50	5.20	640	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	5.35	6.05	3
641	Л-410	Эрзин	хүннүн, воскресеньеден аңгыда тускай айтыышкын-биле	4.35	5.25	642	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	5.50	6.40	8
643	АН-2	Сыстыг-Хем—Ырбан	1—3—5 хүннерде	6.50	8.30	644	1—3—5 хүннерде	8.45	10.25	7
645	АН-2	Хүт-Севи	2—4—6 хүннерде	6.50	8.15	646	2—4—6 хүннерде	8.30	9.50	5/7
647	АН-2	Тожу—Хамсыра	2—6 хүннерде	8.00	9.50	648	2—6 хүннерде	10.05	11.55	7/11
649	АН-2	Хову-Аксы	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	11.20	11.55	650	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	12.10	12.45	4
651	АН-2	Сарыг-Сеп	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	10.45	11.15	652	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	11.30	12.00	3
653	Л-410	Мугур-Аксы	2—4—6 хүннерде тускай айтыышкын-биле	8.30	10.05	654	2—4—6 хүннерде	11.30	11.45	14
659	АН-2	Сарыг-Сеп—Сизим	2—4—6 хүннерде	4.55	5.55	660	2—4—6 хүннерде	6.05	7.10	3/4
661	АН-2	Сарыг-Сеп—Бүрен—Бай-Хаак	1—3—5 хүннерде	4.55	5.50	662	1—3—5 хүннерде	6.00	7.10	3/4
665	Л-410	Кунгуртуг	1—3—5 хүннерде тускай айтыышкын-биле	8.50	9.35	666	1—3—5 хүннерде	10.00	10.45	10
675	Л-410	Тожу	хүннүн, воскресеньеден аңгыда тускай айтыышкын-биле	11.00	11.40	676	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	12.05	12.45	7
677	Л-410	Эрзин	хүннүн, воскресеньеден аңгыда тускай айтыышкын-биле	12.05	12.55	678	хүннүн, воскресеньеден аңгыда	13.20	14.10	8

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК АЭРОПОРТУНДАН УЖУДУП ҮНЕРИ

62	ЯК-40	Красноярск	хүннүң	7.10	8.50	61	хүннүн	5.30	6.50	17
613	ЯК-40	Абакан	хүннүң	7.25	8.25	614	хүннүң	6.20	7.10	12

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 11.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00208